

L'ERMITA DE SANT DANIEL DE CALONGE

PER

JAUME AYMAR i RAGOLTA

UBICACIÓ

L'ermita de Sant Daniel és al cim d'un petit turó vora el mar a la part oriental del terme municipal de Calonge. Prop d'ella hi ha un conjunt de masies (mas Fonalleras, mas Escapa, can Tonillo, can Crònics, etc.) que configuren un petit barri agrícola en el qual es conrea sobretot la vinya i l'olivera i, també, el gra d'aresta. Encara conserva boscos d'alzines sureres i pinedes⁽¹⁾.

SIGLES

ADG.- Arxiu Diocesà de Girona.

APC.- Arxiu Parroquial de Calonge.

AMSD.- Arxiu del Monestir de Sant Daniel (Girona).

(1) El barri de Sant Daniel és descrit a P. CANER, *La Vall de Calonge*, Calonge, 1983, p. 69.

Des de l'ermita –avui en runes– i la casa que té adossada, s'albira una extraordinària vista del pla de Calonge extès entre el mar i les Gavarres. Aquest caire panoràmic fa comprendre millor l'esperit dels ermitans que s'hi retiraren.

L'EDIFICI

L'esglesiola de Sant Daniel és una construcció humil. Està bastida fonamentalment amb aparell irregular. És d'una sola nau, orientada a llevant, amb capçalera semicircular. Ha estat J. Badia⁽²⁾ qui ha proposat, en contemplar la seva àbsida, que probablement va servir de torre de defensa. De fet en té tot el caire, i el lloc és prou estratègic com perquè formés part de la xarxa de torres de vigilància del terme⁽³⁾. La torre del Baró (avui torre Roura) és en un turó que es dreça en línia recta davant l'ermita. I seguint aquesta hipòtesi, la torre de Sant Daniel podia ésser l'anella de la cadena entre l'esmentada torre del Baró i la del Mal Ús.

La façana de la capella és d'una gran simplicitat. Té una petita porta central semicircular de pedra calissa flanquejada per dues finestres rectangulars granítiques closes amb reixes de ferro. A la part alta hi ha un ull de bou protegit amb un ferro forjat i treballat. A la façana s'aprecien restes d'un porxo i de l'espadanya avui desapareguts. El mur de llevant fa de mitger amb la casa adossada i el de tramuntana està defensat per dos simples contraforts de construcció posterior (no són lligats a la paret). Entre ambdós contraforts va bastir-s'hi, posteriorment, una petita dependència que féu serviment de sagristia. Es va construir un mur de tancament semicircular, com una absidiola, amb una petita finestra quadrada, i una teulada que segueix el coronament dels contraforts. Les cantonades són fetes amb pedra granítica.

Actualment (1984) la coberta de la capella és enfonsada, però des de l'interior encara s'aprecia l'arrencament d'una volta apuntada. La unió de la coberta de la nau amb la de l'àbsida es va resoldre mitjançant una triple creueria. Els nervis són fets de maó i es veuen restes de l'encalat que els cobria. Parteixen d'unes cartel·les granítiques esculpides amb rostres de tradició popular⁽⁴⁾, dues de les quals es conserven al petit

(2) J. BADIA, *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. vol. I, Baix Empordà, Girona, 1977 p. 131.

(3) P. CANER, *Torres de vigilància a Calonge*. «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», vol. XXII. Girona, 1974-75, pp. 387-393. El nostre mestre no contempla aquesta hipòtesi, però el seu valuós estudi ens forneix dades per a mantenir-la.

(4) J. BADIA, loc. cit.

museu parroquial de Calonge, i les altres dues, molt malmeses, resten «in situ».

El fet que es trobin unes altres mènsules senzilles entrant a mà esquerra i uns festejadors a l'ull de bou, fa pensar en l'existència d'un petit cor⁽⁵⁾.

Sota l'arc former de l'epístola es veu una senzilla finestra rectangular aparedada en bastir la casa contigua, fet que prova que la construcció d'aquesta, era –si més no en part– posterior a la construcció de la capella.

Pel cantó de l'evangeli, a mitja nau, s'accedeix a la petita sagristia, en un racó de l'emblancat de la qual, hi ha, sobre una fornícula rectangular, la data 1814.



1. Vista general de l'ermita de Sant Daniel de Calonge (fot. M. Paradedà).

DATAció

La construcció de la capella es pot datar al s. XVI-XVII. La disposició de la façana és molt semblant a la de la capella de Sant Joan, dita de l'Hospital de Calonge⁽⁶⁾, la llinda de la qual porta inscrita la data 1674. Això no obstant, per les característiques estilístiques, la resta de l'edifici pot remuntar-se a finals del s. XVI o principis del XVII.

(5) Avala aquesta suposició el testimoni d'un veí de l'ermita, Alfons Pla, recollit a les notes manuscrites de P. Caner sobre aquesta capella.

A la capella de Sant Daniel hi fou trobada una pedra tosca, de granet clar que es va interpretar com un capitell pre-romànic⁽⁷⁾ procedent d'una construcció anterior. El nostre parer, però, és que en realitat es tracta de la clau de volta que cloïa les nervadures de l'altar de la capella. Un estudi detingut mostra clarament els paraments on acabaven els nervis de rajols i el tronc de la clau amb la base llisa. La clau és un testimoni més de la sobrietat de l'ermita.

L'ADVOCACIÓ DE SANT DANIEL

Sant Daniel, segons la tradició, era armeni i fou occit pels sarraïns a Arles, quan aquests envaiïren la Septimània, l'any 888. Com que el seu cos obrava miracles, el cabdill àrab va manar que fos destruït. Andreu, deixeble de Daniel, i Parabaster, esposa de Crescenci, se'l van emportar per tal de salvar-lo i en arribar a la Vall Tenebrosa tocant Girona, el van enterrar dins d'una cova⁽⁸⁾. Més tard, a l'indret de la cova hi fou edificat el monestir de monges benetes fundat pel comte Ramon Borrell i la seva esposa Ermessendis⁽⁹⁾.

En un turó pròxim al de l'ermita que historiem, anomenat «el Collet», existia, des d'abans del 1238, una església dedicada a Santa Maria del Mar, que esdevingué un priorat rural de monges benetes. El fet que les seves prioros provinguessin, des del s. XV, del Monestir de Sant Daniel de Girona, explicaria, molt probablement, l'origen de l'advocació de la nostra ermita⁽¹⁰⁾.

(6) CANER i BADIA fan notar-ho a les obres citades.

(7) L'atribució fou feta per P. CANER a «Empúries» XXVI-XXVII. Havíem comenat la nostra hipòtesi amb el malaguanyat mestre i la veia també versemblant.

(8) A.V. DOMENEC, *Historia General de los Santos y varones ilustres a Santidad del Principado de Cataluña*. Barcelona, Gabriel Gracels, 1602.

(9) F. MONTSALVATJE, *Nomenclator histórico de las iglesias parroquiales y rurales, santuarios y capillas de la provincia y diócesis de Gerona*. Olot, 1904, vol. 14, pp. 305-328.

(10) A l'arxiu del Monestir de Sant Daniel de Girona, hi ha documentació del priorat de Santa Maria del Mar de Calonge. Consta que al s. XIV, ja hi havia un altar dedicat a Sant Antoni abat a l'església de l'esmentat priorat. El 4 de març del 1662, hom parla del «Convent de Santa Maria del Mar aleshores anomenat de Sant Antoni (AMSD, *Llibre de Arxivació de tots los actes pertanyents al Priorat de Nostre Señora del Mar del Castell y Vila de Calonge*, fol 67). Heus ací, doncs, l'origen del nom del veïnat de Sant Antoni de Calonge. Sobre Santa Maria del Mar, vg. també, J. PELLA FORGAS, *Historia del Ampurdán*. Barcelona, 1883, pp. 211 i 504 (n.l.); P. CANER, *La Vall de Calonge*, esp. pp. 192-193.

Sabem del cert que a l'església parroquial de Sant Martí de Calonge existia el benefici diaconil de Sant Daniel, que havia estat fundat per la Universitat o Comú de la vila el 21 de maig del 1514⁽¹¹⁾. I a la visita pastoral del bisbe Guillem Ramon de Boïl, del 1532, ja s'esmenta un altar dedicat a Sant Daniel⁽¹²⁾.



2. Façana de l'ermita (fot. M. Paradedà).

A la visita del bisbe Francesc Arévalo de Zuazo del 1608, es mana als beneficiats de Nostra Senyora, de Sant Miquel i de Sant Daniel que facin sengles «palits de guadamocil per los altars sots pena de 3 lliures»⁽¹³⁾. A la del 1610, trobem que el benefici de la Claveria està unit al de Sant Daniel⁽¹⁴⁾. A la visita del 1720 encara es fa constar que l'altar

(11) J. AYMAR, *L'església parroquial de Sant Martí de Calonge*. «Publicacions de L'Institut d'estudis del Baix Empordà», 1981, p. 16 (cf. còpia del desaparegut *Llibre de Consueta* de l'APC, feta per Mn. Miquel Serra, el 17 de novembre del 1911).

(12) ADG.– Visites Pastorals vol. 39, fol. 18.

(13) ADG.– V.P. vol. 80, fol 78 rv.

(14) ADG. id. vol. 81, fol 184 v.: «beneficium clavigerie qui est unitum beneficium Sti. daniellis obtinet Anthonius Prats presbiter presens et residens».

de Sant Daniel es troba en ús⁽¹⁵⁾. Però a la del 1777, del bisbe Lorenzana, es diu que ja no existeix⁽¹⁶⁾. Degué desaparèixer en fer les obres d'ampliació de l'església que es van portar a terme en el decurs de la segona meitat del s. XVIII⁽¹⁷⁾.

FRA. JAUME ROCA, SOLDAT, BANDOLER I ERMITÀ

J. Pella i Forgas, a la seva valuosa *Historia del Ampurdán*, dona notícia d'un curiós personatge que va viure com a ermità a la capella de Sant Daniel de Calonge⁽¹⁸⁾. El gran tractadista empordanès cita el *Compendio historial de los hermitaños de San Agustín...*, Barcelona, 1699⁽¹⁹⁾ el qual dedica un parell de planes a Jaume Roca, tan saboroses que no ens resistim a transcriure i comentar.

«VIDA DEL VENERABLE FRAY JAIME ROCA

El Venerable siervo de Dios Fray Jayme Roca, fue hijo de la Villa de la Bisbal Obispado de Gerona; en el Convento de Nuestra Señora de Gracia de la Villa de Palamós (a) tomó el habito de nuestro Padre San Agustín para Lego, y en dicho convento à 13 de Abril 1610 professô. Antes avia sido Soldado en Flandes, bandolero, y hombre dado à la mala vida: si bien antes de tomar el habito, avia años se avia retirado, haziendo una vida buena, y perfecta de Hermitaño Seglar, en la Hermita de Sant Daniel, Termino de la Villa de Calonja, no muy lexos de Palamós. Allí travò cordial amistad, con el venerable siervo de Dios Fray Basilio Cordero (de quien yà diximos) (b) y fue quien le diligenciò, y persuadiò tomasse el santo habito en dicho Convento para poder servir á Dios en estado mas perfecto. Estando en dicha Hermita, embidioso el Demonio de ver en él tal trueque, le aparecia muchas vezes en forma de muger (y lo mismo hazia siendo Religioso) por hazerle caer en alguna grave culpa:

(15) ADG. V.P. vol. 134, fol 526 v.: «Altare S. Daniellis. Quod invenit cum ara et re aliis bene ornatus et in eo».

(16) ADG. V.P. vol. 137 fol. 384.

(17) J. AYMAR, op. cit. pp. 35 i ss.

(18) J. PELLA FORGAS, op. cit. p. 720, n.l.

(19) J. MASSOT, *Compendio Historial de los Hermitaños de nuestro padre San Agustín del Principado de Cataluña; desde los años de 394 que empezó S. Paulino a plantar Monasterios en dicho Principado... hasta los años de 1699*. Barcelona, Juan Jolis, 1699 pp. 208-209.

pero él estando firme, y valeroso con la asistencia de Dios le resistia, y dezia: *Jat conech bufumet (c), ves, ves, que no me enganyaràs*. Otras vezes, y era muy ordinario, yendo fuera de la Hermita, veyá una muchedumbre de hormigas negras que le seguian, hasta la cama en que dormia las hallava en abundancia, juzgava eran multitud de Demonios que le seguian y perseguian, segun se veyá tentado; resistia a todo con asistencia de la Divina Gracia. Tenia aborrecido al ocio, por lo que, ò òrava, ò trabajava de sus manos: y por no estar ocioso plantò una viña en la hermita, la qual està aun en pie, y dà copioso, y sabrosissimo fruto por saber à la mano que la plantò (d). Despues siendo Religioso, viviò con mayor opinion, exemplo, y virtud, siendo en la Obediencia prompto, en la oracion fervoroso, y en la penitencia continuo. Las demàs noches enteras passava en la Iglesia, ò orando, ò cantando Salves, y Gozos à la Virgen Santissima de Gracia, que es el titular de aquella Iglesia, y Convento. Nunca dormia en la cama, sino estando enfermo; y si alguna noche estava cançado despues de larga oracion en la Iglesia, arrodillado se dormia, assi pasava hasta la mañana. Atestiguan muchas personas de la Villa de Palamòs, que subiendo muchas noches al Convento, como sabian la virtud de dicho Religioso miravan por los resquicios de las puertas de la Iglesia, con sobrada curiosidad, y lo veyan sin él saberlo; y se admiravan de su tan continua, como prolixa oracion, y se quedavan edificados de sus acciones. Vivió algunos años en la Religion santamente, al cabo de los quales dió su alma al Señor en dicho Convento de Palamòs en 15 de Octubre 1620.»

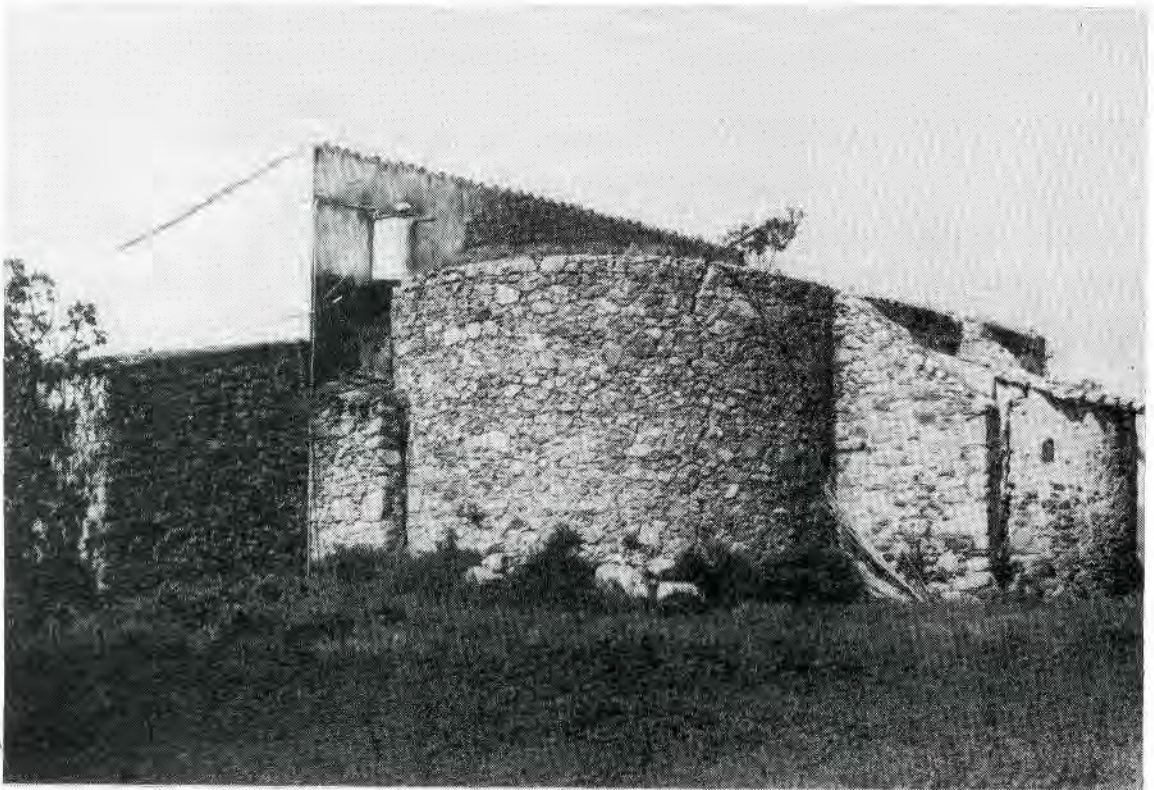
(a) El Convent d'Agustins de Palamós, era edificat sota l'advocació de Nostra Senyora de Gràcia. Del 1568 al 1694 va estar ubicat a l'indret del far actual que els francesos, en retirar-se, van arrassar completament (Cf. C. BARRAQUER, *Los religiosos en Cataluña durante la 1ª mitad del s. XIX*. Barcelona, 1915 tomo I pp. 297-298. Vg. també, L. BARCELÓ BOU, *Notas referentes al Convento de Agustinos de Palamós*, «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», vol. IV (1949) esp. pp. 309-310.

(b) Fra Basilio Cordero era portugués, de Malanca, bisbat de Viseo. Va professar als agustins de Palamós el 29 d'octubre del 1600. Tenia

fama de sant. Morí ofegat prop de la desembocadura del Tordera el 30 de gener del 1618 i fou sepultat a Palamós (Cf. MASSOT, op. cit. pp. 205-208).

(c) «bufumet» pot ésser una variant de «bufamet» que, en la parla de Sant Feliu de Guíxols, significa bufet o bufarut (cf. Diccionari... Alcover-Moll). Un bufarut és una ventada forta que s'emporta en remolí pols, fulles, etc. Ací, segurament, el mot designaria una rauxa passatgera.

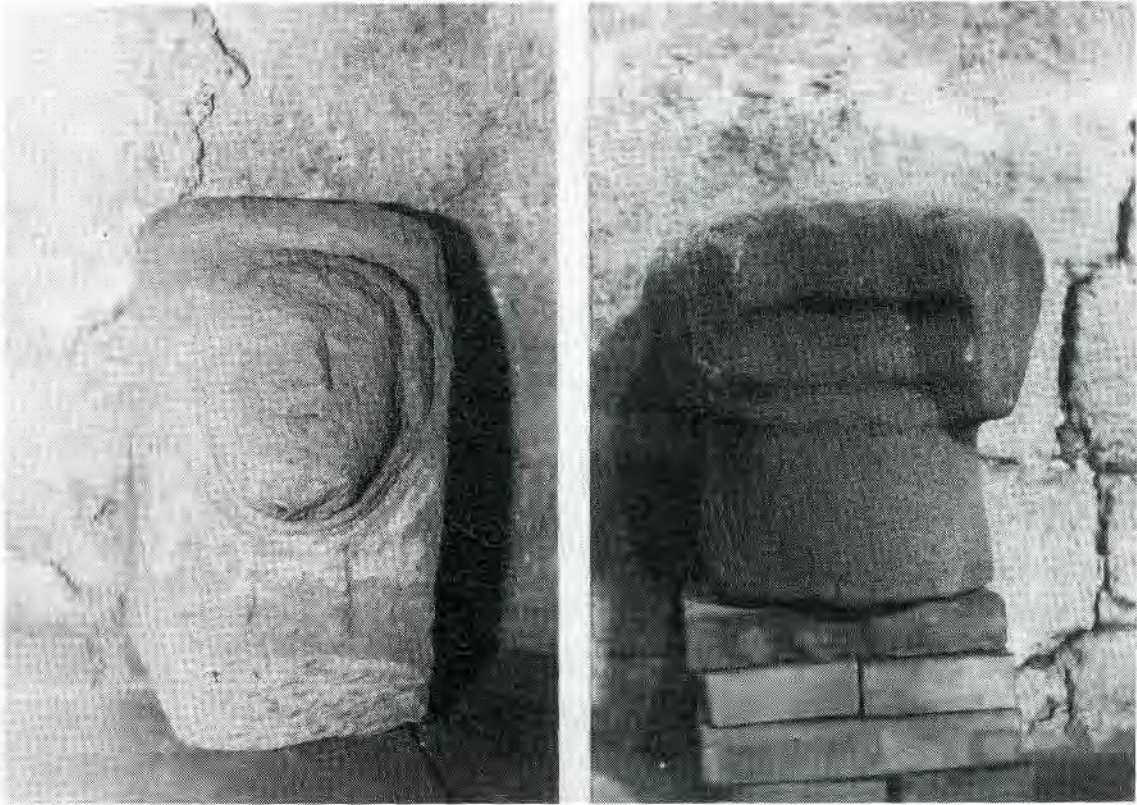
(d) La vinya fa molts anys que degué ésser arrencada perquè cap dels veïns de Sant Daniel que hem entrevistat no la recorda. Això no obstant, encara hem vist (1984) restes d'algun cep en una pineda propera a l'ermita. Sobre la font del mas Ribot, al barri Les Fonts, hi ha un hort que és conegut amb el nom de «hort de l'ermità».



3. Àbsida de l'ermita. Es pot apreciar el seu caire de fortificació (fot. M. Paradedà).

MIQUEL BOSCH I ANTONI SUREDA, ERMITANS

Després de Jaume Roca, tenim notícia de dos altres ermitans que, al segle XVII, van tenir cura de la capella de Sant Daniel. L'un és Fra Miquel Bosch, que morí el 15 de febrer del 1642 i que fou enterrat al



4. Cartela esculpida procedent de l'ermita de Sant Daniel, avui al petit museu parroquial de Calonge (fot. M. Paradera).

5. Pedra procedent de l'ermita de Sant Daniel. Interpretada erròniament com un capitell pre-romànic, és força versemblant que sigui la clau de volta del presbiteri (Petit museu parroquial de Calonge. Fot. M. Paradedada).

cementiri de l'església de Sant Martí⁽²⁰⁾. Es conserva el seu testament datat a Sant Daniel el març del 1636⁽²¹⁾. Gràcies a aquest document, sabem que era vidu i que tenia un fill anomenat Pere. Fra Miquel, demana que després de mort, li siguin dites algunes misses als altars de l'església de Sant Martí i també:

«...dos misses en lo altar de nostra Sora de gratia en lo monestir de Palamós y altras dos misses en lo altar privilegit del dit monastir...»⁽²²⁾.

Aquesta darrera voluntat fa pensar que l'ermità esmentat degué estar vinculat, també, a la comunitat agustina de Palamós, com ho havia estat el seu predecessor.

(20) APC. Llibre d'Òbits I (1575-1684) fol. 90.

(21) APC. Llibre de Testaments V (1630-1656) fol. 5 (el paper està molt deteriorat i no es pot llegir la data exacta).

(22) APC. Ibid.

El darrer ermità de Sant Daniel de Calonge de qui coneixem el nom és Fra Antoni Sureda, que era sastre, i que morí el dia 10 de febrer del 1695. El fet que a la partida d'òbit hi sigui consignat com a «Sastra y Ermità», fa pensar que en passar a tenir cura de la Capella, no degué renunciar al seu ofici. També fou enterrat al cementiri de l'església parroquial de Sant Martí i se li féu ofici simple de difunts⁽²³⁾.

L'ERMITA ALS SEGLES XVIII I XIX

En el decurs del s.XVIII les visites pastorals ens donen notícia de la Capella Eremítica de Sant Daniel. La trobem esmentada per primera vegada a la del Bisbe Taverner del 4 de maig del 1704. En ella es fa constar que el seu altar és votiu i que a la capella hi ha una casulla i una alba per a celebrar⁽²⁴⁾.

A la visita del 7 de juny del 1720, el bisbe hi troba tots els ornaments necessaris per a celebrar i esmenta particularment un calze d'argent. També diu, que per a la custòdia de la Capella, hi habita un ermità⁽²⁵⁾. La relació d'objectes de culte és ampliada a la visita del 10 de febrer del 1730 a un «amit y singulo y juntament un missal»⁽²⁶⁾. A la visita pastoral del bisbe Josep Ferrusola del 26 de febrer del 1734, s'esmenta a més dels ornaments citats, una patena d'argent⁽²⁷⁾. A totes les visites es fa referència a un únic altar, el del titular.

La relació més exhaustiva és la que ens ofereix la visita del bisbe Laurentino Taranco del 31 de maig del 1749, en la qual es fa esment dels següents ornaments i objectes de culte:

«Primerament un caliz de plata. Item una Casulla dicha de primaveras. Item una alba. Item una bolsa de corporales blanca y encarnada. Item cinco manteles. Item dos frontales uno de seda, y otro pintado»⁽²⁸⁾

La visita pastoral del 13 d'octubre del 1820, dona notícia d'un lladrocini esdevingut a la capella durant la Guerra del Francès:

«...en ella se hallaba un solo Altar(...) con ara bien y decentemente adornado; pero sin caliz por haberlo robado

(23) APC. Llibre d'Òbits II (1684-1775) fol. 20 rv. i 21 v.

(24) ADG. V.P. vol. 112 fol. 240 v.

(25) ADG. V.P. vol. 134 fol. 528 rv.

(26) ADG. V.P. vol. 117 fol. 86 rv.

(27) ADG. V.P. vol. 121 fol. 174 rv.

(28) ADG. V.P. vol. 129 fol. 51 rv. i 52 v.

los Franceses en la ultima guerra, y sin más ornamentos que una Casulla y Alba»⁽²⁹⁾.

En el decurs d'aquesta guerra, un veí del barri de Sant Daniel, Esteve Sureda, probablement de la mateixa família de l'ermità Antoni esmentat, fou afusellat pels francesos a Palamós, el 25 de juliol del 1807 ⁽³⁰⁾. El general Souchet desplegà els seus esquadrons de dragons darrera de Sant Daniel i de Sant Antoni, i a Santa Maria del Mar, instal·là sis canons i bombardejà Palamós (5 de juliol del 1809) ⁽³¹⁾. I és tradició que, en uns moments de gran perill d'aquesta mateixa guerra, un cap de soldats espanyol es va amagar en una mina de la font que encara hi ha prop de Can Crònics, al veïnat de Sant Daniel⁽³²⁾. La capella, doncs, fou testimoni de la conflagració; recordem tanmateix que la data que hi ha escrita en el guix de la paret de la petita sagristia és, precisament, la de 1814.

Finalment, a la visita del Bisbe Dionisio Castaño del 19 de maig del 1829 s'explica que:

«...su único altar está con ara y con los ornamentos necesarios para misa menos caliz. Hay contiguo a ella un campito y una casa donde vive un Hermitaño que cuida del aseo de ella» ⁽³³⁾.

A les darreries del s.XIX, els altars de la capella, segons testimonis orals⁽³⁴⁾ eren tres. Hom recorda també les imatges de Sant Llop, Sant Gil i Santa Victòria que, trossejades, es guardaven a la petita sagristia a principis del nostre segle⁽³⁵⁾. Són tres advocacions ben característiques del lloc i la contrada. Sant Llop havia estat molt venerat en època barroca car se li atribuïen dons diversos. Hom deia que era pastor i que tenia el poder d'allunyar els llops –que tant sovintejaven les Gavarres– a set hores d'ell. Venerat com a patró dels pastors, Sant Llop té encara una ermita a Torrent, població dels rodals⁽³⁶⁾. En l'actualitat és co-patró del veïnat de Sant Antoni de Calonge, a l'església parroquial del qual hi ha un altar dedicat a aquest sant. La festa major de Sant Antoni se celebra precisament el dia 1 de setembre, festivitat de Sant Llop i Sant

(29) ADG. V.P. vol. 141 fol. 212 rv.

(30) APC Llibre d'Òbits, III (1776-1816) fol. 161 v.

(31) P. CANER, *La Vall de Calonge*, p. 120.

(32) Testimoni de Mercè Massich i d'un veí de Sant Daniel.

(33) ADG. V.P. vol. 141 fol. 180 v.

(34) Testimoni d'Alfons Pla, veí de la capella, a Pere Caner.

(35) Testimoni de Miquel Fuià (1984) que havia vist les imatges.

(36) J. BADIA, op. cit. pp. 479-480.

Gil. Molt probablement l'origen d'aquesta festa és l'advocació del sant esmentat a la capella de Sant Daniel a la qual acudien els veïns de Sant Antoni abans de la construcció de la seva església parroquial (1923). Sant Gil, com és sabut, era un ermità de la Vall de Núria i també advocat dels pastors. Quant a Santa Victòria, màrtir, era la germana de Sant Iscle, venerat a Vidreres, a la veïna comarca de la Selva. És força versemblant, doncs, que tots tres sants ja fossin venerats pels ermitants de la capella.

Se sap també que, fins als darrers anys del segle passat, el Dijous Sant, a l'ermita de Sant Daniel s'hi feia el Monument i hi pujaven els veïns de Sant Antoni i els de Calonge amb grossos ciris⁽³⁷⁾.

EPÍLEG

La capella eremítica de Sant Daniel degué caure en l'abandó a principis del nostre segle. Botet i Sisó, en el volum de la Geografia General de Catalunya dedicat a la província de Girona, ignora la seva existència car diu: «es molt probable per lo nom que portan, que hi hagués capella en los vehinats de Sant Antoni y de Sant Daniel, dedicades respectivament en cada un d'ells»⁽³⁸⁾.

Quan, vers el 1921, la va adquirir Saturní Tena, natural de Vistabella (Tortosa), el sostre ja havia caigut. En el decurs del nostre segle l'antiga ermita ha anat passant a diverses mans privades i s'ha enrunat progressivament. Tot i així encara serva l'empremta de la sobrietat amb què fou bastida com a aixopluc de pregària en la solitud i el silenci. Tant de bo que aquest testimoni del nostre passat religiós pugui ser objecte d'una restauració digna i acurada.

(37) Testimoni d'un veí de Sant Daniel (1984).

(38) F. CARRERAS CANDI, *Geografia General de Catalunya*. BOTET i SISÓ, *Província de Gerona*, p. 603.